

Internet

SLOBODA IZRAŽAVANJA VS REGULACIJA

Dunja Mijatović

Tamo gdje čovjek jezik ne može zvati svojim, teško da bilo šta može svojim nazvati.

Cato.

Sloboda izražavanja je vijekovima ključni elemenat demokratije – ona omogućava postojanje ostalih prava. U doba Interneta bez granica, zaštita prava na slobodu izražavanja «bez obzira na granice» dobija novo, snažnije značenje. Argument za slobodu izražavanja na webu je mač sa dvije oštrice i tema o kojoj se vode žestoke rasprave, s jedne strane od zagovornika građanskih prava, a s druge strane dozvoljava se vladama i cenzorima da sumnjaju u ljudsko prosuđivanje. Internet u svom najboljem izdanju je *cyber* iskustvo o bilo kojoj temi koja se može zamisliti, od ličnih stranica sa podacima iz života i ličnim razmišljanjima, preko školske djece do multinacionalnih kompanija koje promoviraju svoje proizvode online. Na žalost, web je također mjesto na kome se mogu naći predatori, pedofili, rasisti, oni koji pzivaju na mržnju i ostali nepoželjni faktori. Neizbježno, nove tehnologije također predstavljaju izazov za tajnovitost i cenzuru. Znanje treba transparentnost i informacije; na taj način predstavlja izazov za korupciju, neefikasnost i lošu vladu. Vlade su međutim, već počele nametati kontrolu nad Internetom, ugrožavajući potencijal ovog novog medija. Kao međunarodna zajednica korisnika i pružalaca informacija, nalazimo se na dramatičnoj prekretnici. Internet će promijeniti način na koji ljudi žive; on nudi izvanredne mogućnosti za unaprijeđenje kreativnosti i učenja, za trgovinu i povezivanje preko granica, za očuvanje ljudskih prava, za shvatanje demokratskih vrijednosti i za jačanje pluralizma i kulturne različitosti. Promjena nosi sa sobom obećanja, ali i izazove. Jedan od najvećih izazova je suočavanje sa načinima na koje će se raširiti pristup Internetu tako da cijeli svijet ima koristi, a ne stvaranje jaza između onih koji posjeduju izobilje informacija i onih koji ih nemaju dovoljno.

Drugi veliki izazov je način na koji se treba postaviti prema javnosti i roditeljskim brigama kada je u pitanju problematičan sadržaj na Internetu. Dakle, treba razviti mehanizam koji će se baviti ilegalnim sadržajem kako bi se zaštitila djeca on-line kao i da se garantuje sloboda govora. Dječija pornografija je ekstreman primjer i već postoji dovoljno legislative koja se bavi onima koji pokušavaju da proizvedu, distribuiraju ili gledaju takav materijal. Drugi oblici govora mogu također biti istinski uvredljivi, ali jedini način na koji društvo može da se njima bavi jeste da im bude izloženo i da se bori s njima. U suprotnom, ove grupe su dovedene u podzemlje i postaju žrtve. Ukratko, ova teza ocjenjuje postojanje politike inicijative u vezi sa regulacijom Interneta u područjima kontroverznog Internet sadržaja. Odlučeno je da se koristi izraz «kontroverzan» u ovom kontekstu zbog nedostatka konsenzusa u različitim strateškim inicijativama širom svijeta. U modernom demokratskom i građanskom društvu, sami građani treba da odlučuju o tome koji su to sadržaji na Internetu kojim žele da imaju pristupa, pošto je pravo na širenje i primanje informacija osnovno ljudsko pravo.

*Cyberspace*¹ se može opisati kao nedovoljno istraženo područje znanja koje postavlja izazove tradicionalnom oslanjanju zakona na teritorijalne granice. Cyberspace je novi fenomen koji se pojavio u Zapadnoj Evropi ranih devedesetih. «*Svijet koji je obećao vrstu društva koju stvarni svijet nikada ne bi mogao dozvoliti – slobodu bez anarhije, kontrolu bez vlade, konsenzus bez moći*».²

Istraživanje Cyberspace-a može biti najstvarniji, najizazovniji, kao i vrlo kontroverzan poduhvat i avantura civilizacije. Pred čovječanstvom je sada prilika da dá mogućnost svakoj osobi da iskoristi Internet na sopstveni način. Međutim, istraživanje cyberspace-a donosi više mogućnosti kao i, donekle teže izazove nego bilo koja ranija ljudska avantura.

Najjednostavnije objašnjenje Interneta je da Internet predstavlja mrežu mreža i sastoji se od određenog broja različitih tehnologija i infrastruktura. Internet je, takođe, metoda komunikacije i izvor informacija. Putem *World Wide Web*-a³ dostupni su neograničeni izvori informacija. Dok pristup još uvijek nije dostupan većem dijelu svjetske populacije, najbrže stope rasta su u manje razvijenim zemljama. Internet je postao bitan i pristupačan medij za objavljivanje i razmjenu informacija. Postoji širi opseg glasova i mišljenja koji se mogu čuti nego što je to ikada ranije bio slučaj.

Problem velikog broja informacija koje su dostupne tolikom broju ljudi leži u činjenici da se jedan dio tih informacija smatra neprikladnim za maloljetnike. Vlada želi cenzuru⁴, ali segment populacije ne. Moćna mitska⁵ ideja o slobodi govora koju nudi Internet zahtijeva dublju analizu. Ovo je posebno važno u trenutku kada vlade, posebno one koje predstavljaju totalitarističke režime, raspravljaju o činjenici da Mreža može postati prijetnja, navodeći mnoge da pokušaju da je kontrolišu, pri čemu takođe treba razmotriti i činjenicu da sa Internetom cenzura mijenja svoj oblik putem software-a za filtriranje sadržaja, blokiranja IP⁶ adresa, označavanja, filtriranja i sl.

---

¹ Pojam *cyberspace* potiče od američkog autora Williama Gibsona. «Cyberspace. Jedinstvena halucinacija koju dnevno iskuse milioni legitimnih operatora u svim zemljama, djece podučavajući se tako matematičkim konceptima. Grafičko predstavljanje podataka izvučenih iz baza svakog kompjutera u ljudskom sistemu. Nezamisliva kompleksnost. Svjetlosne zrake poredane u bezprostoru uma, u snopovima i instalacijama podataka. Kao svjetla grada koje se gube u daljini.» (Gibson 1984:51).

² *Vidjeti iznad.*

³ World Wide Web je stvoren u maju 1993. godine, kada je izmišljena prva aplikacija koja je mogla predstaviti strukturiran, hiperlinkovan tekst. Ta aplikacija je bila Mozaik, prvi pretraživač uopšte. Već iste godine mogle su se integrirati slike u tekst. Mnogo kasnije, oko 1996. godine, zvuk i pokretne slike (film) su se mogli dodati na web strane.

⁴ U doslovnom smislu, cenzura je akt vlade u okviru kojeg prikupljanje ili širenje određenih tipova informacija postaje kriminal. Termin se takođe koristi u opisivanju restrikcija načina na koji se ideje izražavaju, kao što je korištenje vulgarizama. Svrha cenzure je kontrola nad ljudima tako što se utiče na način na koji misle ili djeluju. Podrazumijeva se da su misli i djelovanja ljudi oblikovana informacijom koja im je dostupna. Do one granice do koje neko može kontrolisati informacije koje ljudi imaju, on može kontrolisati i same ljude. Iz tog razloga, cenzura je vrlo uobičajena, čak možda i suštinska u totalitarnim režimima. (*Izvor Wikipedia, the Free encyclopedia, www.wikipedia.org*)

⁵ U smislu odgovora na pitanje upotrebe riječi mit i njene instrumentalizacije, možemo usvojiti zapažanje Cassier-a da: «... mitovi mogu biti izmišljeni u istom smislu i prema istim metodama kao i bilo koje drugo oružje – kao što su mitraljezi ili avioni» (iz: Cassier, Ernst. «*The myth of the State*». New Haven: Yale University Press, 1946, pp. 282.)

⁶ Internet Protokol (IP) prepoznaje svakog domaćina po broju, takozvanoj IP adresi. Na bilo kojoj mreži, ovaj broj mora biti jedinstven među svim domaćinima koji komuniciraju putem te mreže.

Dok razvijene zemlje raspravljaju o dilemi oko kontrole sadržaja na Internetu u vezi sa zaštitom prava djece nasuprot potrebe da se zaštiti sloboda izražavanja, ostatak svijeta se bori da dobije pristup samom Internetu. Na globalnom nivou, najmanje 80% svjetske populacije još uvijek nema osnovna telekomunikacijska sredstva koja su od suštinskog značaja za korištenje Interneta⁷. Pitanje pristupa je pitanje koje je usko povezano sa cenzurom i fundamentalno za stvaranje uslova za slobodu informacija za sve ljude.

Internet je velika prilika za cijelo čovječanstvo. Internet je najbrže rastuće i najveće oruđe za masovnu komunikaciju koje može biti upotrijebljeno za distribuciju najvećeg broja informacija bilo gdje u svijetu po minimalnoj cijeni. Da bi se u potpunosti iskoristile prednosti njegovog potencijala, postoji određeni broj pitanja na koja se treba osvrnuti. Internet omogućava izuzetan prostor za prenošenje informacija i ideja među ljudima iz najudaljenijih dijelova svijeta. Tokom protekle decenije, rasla je zabrinutost zbog štetnosti određenih sadržaja Interneta, od nasilja i seksualnih sadržaja, do instrukcija o načinu na koji se prave bombe, terorističkih aktivnosti i dječije pornografije. Praktični problemi regulacije internacionalnog koncepta vrijede i u ovom slučaju, čak i ako se moralni argumenti koji se tiču cenzure Interneta mogu opravdati. Sudovi i druge institucije koje su detaljno razmotrile pitanje regulacije Interneta prepoznali su ove jedinstvene karakteristike. U dokumentu *Komunikacija 1996*, Evropska Komisija je zabilježila: «*Jedinstvena karakteristika Interneta je da isti funkcioniše istovremeno kao medij za objavljivanje i za komunikaciju. Za razliku od tradicionalnih medija, Internet podržava različite modalitete komunikacija: jedna osoba jednoj osobi, jedna osoba mnogima, mnogi mnogima. Korisnik Interneta može «govoriti» ili «slušati» unakrsno. U bilo koje vrijeme primalac može i postaje pružalac sadržaja svojevrijem, ili putem «prosljeđivanja» sadržaja od treće strane. Stoga je Internet radikalno drugačiji od tradicionalnog emitovanja. Takođe se radikalno razlikuje od tradicionalnih telekomunikacijskih usluga*».⁸

Kompleksnost Interneta postaje jasnija kada se razmotre ključna pravna pitanja u različitim područjima privatnog prava: elektronska trgovina, elektronski novac i elektronski potpisi, kodiranje i kontrola izvoza, zaštitni znakovi, zaštita patenata i autorskih prava (intelektualno vlasništvo), zaštita baza podataka, privatnost (zaštita podataka) i *spamming* (neželjena pošta), nepošteni ugovorni uslovi i zaštita korisnika, kao i primjena zakonskih prava, uključujući pristup pravosuđu. Prethodno spomenuti problemi su, kao takvi, mnogo kompleksniji od drugih tehničkih napredaka u prošlosti.

Ova pitanja utiču na svaku zemlju u svijetu zbog neograničenog protoka elektronskih informacija širom Cyberspace-a. Stoga je internacionalizacija relevantnog zakonodavstva iznenada postala neophodnost zbog internacionalizacije svakodnevnog života. U demokratiji u kojoj vlada zakon uz poštivanje osnovnih ljudskih prava, korištenje vladavine zakonodavstva je suštinski dio. Stoga može biti teško zamisliti nove oblike zakonodavstva ili nove oblike zakonodavnih moći. Međutim, u nekoliko država trenutno se analiziraju alternativni ili dodatni oblici regulacije u vezi sa Internetom.

---

⁷ Izvor: The Internet and the South: Superhighway or Dirt Track, Panos Institute, London (1995) http://www.oneworld.org/panos/panos_Internet_press.htm. Accessed on 12.02.2003.

⁸ <http://www2.echo.lu/legal/en/Internet/content/communic.html>. Accessed on 12.12.2002.

Stoga je lako reći da je pojava Interneta, kao glavnog oruđa prekogranične komunikacije, povukla za sobom određeni broj kompleksnih pravnih pitanja. Novina i jedinstvenost fenomena postavlja izazov primjeni postojećih zakona u mnogim područjima. Postoje i tvrdnje da se razvoj Interneta suočio sa pravnim vakuumom i da postoji potreba da se hitno razvije specifičan novi regulatorni okvir.

Dio odgovora možda leži u članku «Istina i Internet», Vintona G. Cerfa:

Istina je moćan rastvarač. Zidovi od kamena će se istopiti pred njenom neumoljivošću. Internet je jedan od najmoćnijih advokata slobode. On otkriva istinu onima koji žele da je vide. Nije ni čudo da neke vlade i organizacije strahuju od Interneta i njegove mogućnosti da obznani istinu.

Međutim, moć Interneta je kao mač sa dvije oštrice. On sa istom lakoćom može pružiti pogrešnu informaciju i nepotkrijepljeno mišljenje. Obzirnost i bezobzirnost koegzistiraju jedna kraj druge u elektronskom svijetu Interneta. Šta činiti?

Ne postoje elektronski filteri koji razdvajaju istinu od fikcije. Ne postoji «V-chip» koji razdvaja zlato od željeza. Mi imamo samo jedno oruđe koje možemo primijeniti: kritičko mišljenje. Ova istina je primjenjiva i na druge komunikacijske medije, ne samo na Internet. Možda nas World Wide Web samo tjera da ovo vidimo jasnije nego u drugim medijima. Potpuna raspoređenost vrijednih i bezvrijednih sadržaja potiče na razmišljanje. Tu je mogućnost da se svi obrazujemo. Mi zaista moramo razmišljati o onome što čujemo i vidimo. Mi moramo procjenjivati i praviti selekciju. Mi moramo odabrati naše vodilje. Postoji li bolja lekcija od ove kojoj ćemo podučiti našu djecu kako bismo ih pripremili za novo stoljeće socijalnih, ekonomskih i tehnoloških promjena? Napravimo novu Rezoluciju stoljeća, naučimo našu djecu da dublje razmišljaju o onome što vide i čuju. To će, više nego ijedan elektronski filter, izgraditi temelje na kojima se istina može graditi.

Definisanje Interneta kao medija

Internet je iznenada postao mehanizam za širenje informacija, kapacitet za emitovanje i medij za saradnju i interakciju između pojedinaca i njihovih kompjutera bez obzira na geografsku lokaciju. Svako ima pristup web-stranicama bilo gdje u svijetu. Niti jedno tehnološko dostignuće u prošlosti nije donijelo toliko promjena u našem svakodnevnom životu. Zbog poboljšanje brzine kompjutera, pojedinac može poslati ogromnu količinu kompjuterskih programa, digitalnih izdanja knjiga, muzike ili fotografija u djeliću sekunde sa jednog kontinenta na drugi.

Internet se mora prvenstveno posmatrati kao sredstvo komunikacije, a tehnička infrastruktura Interneta se mora razumjeti kako bi se identifikovalo koji su to strateški instrumenti mogući.

Kao sredstvo komunikacije, Internet je nehijerarhijski, interaktivan i globalan. U potrazi za odgovorom na pitanje koji su to strateški instrumenti poželjni ili izvodljivi, jasno razumijevanje prirode Interneta je imperativ za dobijanje takvog odgovora.

Tehnička struktura Interneta sastoji se od njegove jedinstvene pojave i faktora konvergencije. U skladu s tim, Internet se takmiči sa tradicionalnim sredstvima kao što su emitovanje, telekomunikacije ili ostale komunikacijske usluge prenosa

podataka, pružajući alternativna sredstva distribucije. Na primjer, pored tradicionalnih kanala distribucije, sada i Internet može biti korišten za distribuciju televizijskog ili radio programa, govorne telefonije ili software-a. U tom smislu, Internet ima veliki doprinos u spajanju tih sektora koji su bili historijski odvojeni jer su koristili različita sredstva dostavljanja. U tom kontekstu, konvergencija putem Interneta postavlja pitanje da li regulativa i zakoni koji se primjenjuju na tradicionalne medije trebaju biti primjenjeni i na usluge bazirane na Internetu.

Koliko je osoba On-line?

Internet ima sve veći uticaj na mnoge aspekte naših života. Procijenjeno je da ukupno 560 miliona ljudi širom svijeta trenutno ima pristup Internetu, broj za koji se očekuje da će doseći 762 miliona do 2006. godine^[1].

Internet sada koristi blizu jedne desetine svjetske populacije, pri čemu je vodeća Evropa, prema novom istraživanju *NUA Surveys*. Očekuje se da broj *on-line* korisnika u Evropi dosegne više od 200 miliona, tj. 67% populacije, do kraja 2006. godine, prema novom izvještaju *Forrester Research* iz SAD-a.

Globalizacija: nova paradigma?

Globalizacija sada mijenja svijet u kojem govorimo, slušamo i učimo. Mi više ne trgujemo samo sirovinama i proizvedenim dobrima, trgujemo informacijama i uslugama. Nove tehnologije pružaju neograničene i uzbudljive mogućnosti ljudima da govore i čuju jedni druge širom svijeta. Globalna promjena je izazov koji niti jedno društvo ne može ignorisati. Način na koji određeno društvo koristi nove komunikacijske tehnologije i kako reaguje na ekonomsku, političku i kulturnu globalizaciju će odrediti njenu budućnost.

U ovom stanju globalnog nereda, postalo je surovo jasno da se svijet povezuje kroz kompleksnu isprepletenost transnacionalnih mreža. Globalna međupovezanost je upravo ono što određuje Internet kao medij koji omogućava ljudima da komuniciraju i međusobno djeluju, bez obzira na fizičku udaljenost. Obično definisan kao mreža mreža, Internet nam može pomoći da shvatimo svijet u kojem živimo, svijet u kojem rastući značaj mreža koje prelaze granice tjera da se naša društva i međuzavisni dijelovi globalne cjeline redefinišu. Bilo je naivno pomisliti da će globalni uticaj Interneta učiniti geografsko obličje irelevantnim. Žičana i bežična tehnologija su približile virtualni i fizički svijet više nego ikada prije.

Internet je često opisivan kao pokretač globalizacije koji ruši granice i uspostavlja tržišnu demokratiju za svaku naciju. Kako Internet postaje sastavni dio biznisâ, vladâ i društvenih pokreta, postaje moguće definisati šta takvo intenzivno potraživanje može značiti. Neke od neophodnih ideja proizilaze iz ekonomskih aspekata informatičke tehnologije. Ostale se bave mjestom informacija u društvenoj promjeni.

Potreba za globalizacijom Interneta postaje svakodnevna potreba cijele planete. Internet je postao nešto više od običnog sredstva komunikacije. Postoji veliki sukob oko mišljenja šta je to Internet. Ima dosta načina na koji javnost vidi Internet koji uglavnom zavise od stepena društvenog i ekonomskog razvoja države. Prihvatanje Interneta kao olakšavajućeg sredstva dolazi sa obrazovanjem i iskustvom. To je korisna svrha Interneta.

Upotreba, pogrešno korištenje i zloupotreba

Upotreba nečega može postati *zloupotreba* nečeg drugog. Izvor velikog dijela straha od opasnosti koju predstavljaju komunikacije zasnovane na Internetu se može naći u medijskoj propagandi, što može prestrašiti i pogrešno informisati javnost o *pogrešnoj upotrebi*, umjesto *upotrebi* Interneta.

Postoje različita shvatanja Interneta. Svrha Interneta može biti definisana na mnogo načina. Svi smo svjesni kako je dobro znati da će e-mail upućen prijatelju ili poslovnom partneru stići do primaoca u nekoliko minuta. Sve što trebamo uraditi je otkucati tekst.

Interesantno je saznati o zanimljivim novostima iz svijeta nauke, zabave, politike, sporta, mode. Sve što treba da uradimo u ovom slučaju je da ukucamo adresu. Ovo je čista *upotreba* Interneta.

Ipak, pedofilija, zlostavljanje, otmice, pa čak i slučajevi ubistava uslijed *pogrešne upotrebe* Web-a, podstiču potrebu da se definiše svrha upotrebe Interneta kako bi se sačuvala dobrobit zajednice. Razne vrste materijala mogu povrijediti vrednovanja i osjećanja drugih ljudi: sadržaji koji izražavaju politička mišljenja, vjerska ubjeđenja ili viđenja rasnih pitanja, itd. Tačne definicije prestupa variraju od države do države. Ono što se smatra štetnim zavisi i od kulturnih razlika. Svaka država može doći do vlastitih zaključaka definisanjem granice između dozvoljenog i nedozvoljenog. Na primjer, čak je i dječija pornografija, oko koje postoji visok stepen saglasnosti, unutar Evropske Unije (EU) u nekim članicama regulisana posebnim zakonima, dok je u drugim pokrivena uopštenijim pravilima u vezi opscenosti.

Ukoliko pogledamo drugo područje kontroverznog sadržaja gdje postoji manje konsenzusa - sadržaj vezan za rasizam - uvidjet ćemo da se nalazi između dvije strane 'ilegalnog' i 'štetnog' sadržaja.^[2]

Internet predstavlja izazov ali i ohrabruje pravo na slobodu izražavanja

Neizbježno, nove tehnologije također predstavljaju izazov za tajnovitost i cenzuru. Znanje treba transparentnost i informacije; na taj način predstavlja izazov za korupciju, neefikasnost i lošu vladu. Argument za slobodu izražavanja na webu je mač sa dvije oštrice i tema o kojoj se vode žestoke rasprave s jedne strane od zagovornika građanskih prava a s druge strane dozvoljavajući vladama i cenzorima da sumnjaju u ljudsko prosuđivanje. Internet u svom najboljem izdanju je *cyber* iskustvo o bilo kojoj temi koja se može zamisliti, od ličnih stranica sa podacima iz života i ličnim razmišljanjima, preko školske djece do multinacionalnih kompanija koje promoviraju svoje proizvode online. Na žalost, web je također mjesto na kome se mogu naći predatori, pedofili, rasisti, oni koji pozivaju na mržnju i ostali nepoželjni faktori.

U dobu Interneta bez granica, zaštita prava na slobodu izražavanja «bez obzira na granice» dobija novo, snažnije značenje.

Sloboda izražavanja i informisanja mora koegzistirati sa ostalim temeljnim pravima i vrijednostima. Pravni okviri, koji su kao takvi neophodni, treba da budu urađeni na takav način da bilo koje ograničenje ove slobode ima svoju legitimnu svrhu i da ne ide izvan onoga što je neophodno u demokratskom društvu. Posebice ne bi trebali da idu dalje od onoga što je opće prihvaćeno na međunarodnom nivou a tiče se

tradicionalnih offline komunikacija. Pravni teoretičar Lawrence Lessig to najbolje objašnjava kada govori o mitu da «mreža ima svoju prirodu a ta priroda je sloboda» u stvari, Lessig se zalaže za to da «postoji mnogo arhitektura *cyber* prostora^[3].

Jedan od najvećih izazova je suočavanje sa načinima na koje će se raširiti pristup Internetu tako da cijeli svijet ima koristi, a ne stvaranje jaza između onih koji posjeduju izobilje informacija i onih koji ih nemaju dovoljno.

Drugi veliki izazov je način na koji se treba postaviti prema javnosti i roditeljskim brigama kada je u pitanju problematičan sadržaj na Internetu. Gdje god te brige postoje, postojaće i stalno opiranje ljudi da uvedu Internet u svoje kuće, škole i na radna mjesta. Ako Internet zaista dobije taj potencijal da postane istinski globalni instrument za informisanje, školovanje i komunikacije, onda se tim brigama mora posvetiti dužna pažnja. Državni parlamenti u svijetu se suočavaju sa značajnim pritiscima od svojih glasačkih tijela da reaguju i suoče se sa problemom ilegalnog i štetnog sadržaja na Internetu. Interaktivna priroda Interneta i mogućnost međunarodne distribucije znači da svaki pokušaj bavljenja pitanjima Interneta u izolaciji, bez uključenja drugih država, biti vrlo težak. Državne aktivnosti moraju biti u suglasnosti sa odgovarajućom šemom međunarodnog razumijevanja o najboljim načinima na koji se može raspravljati o pitanjima sadržaja na Internetu.

Kao međunarodna zajednica korisnika i pružalaca informacija, nalazimo se na dramatičnoj prekretnici. Internet će promijeniti način na koji ljudi žive; on nudi izvanredne mogućnosti za unapređenje kreativnosti i učenja, za trgovinu i povezivanje preko granica, za očuvanje ljudskih prava, za shvatanje demokratskih vrijednosti i za jačanje pluralizma i kulturne različitosti. Promjena nosi sa sobom obećanja ali i izazove. Međutim, iako ograničeni fenomen u okviru ukupne količine sadržaja na Internetu - rasističke i diskriminatorne web stranice, dječija pornografija razmijenjene između određenih news grupa i *chat* soba, i «kako uraditi» vodič za terorističke aktivnosti – je previše uznemirujući da bi se mogao ingorisati. Dakle, treba razviti mehanizam koji će se baviti ilegalnim sadržajem kako bi se zaštitila djeca on-line kao i da se garantuje sloboda govora.

Različiti pristupi prema regulativi

Internet je jedan od najdinamičnijih fenomena koji oblikuje društvene i ekonomske promjene danas u svijetu. Zato ne iznenađuje široki spektar strateških inicijativa i debata u vezi sa pitanjima koja se tiču Interneta širom svijeta.

Novi komunikacijski sistemi pružaju sjajne mogućnosti u širenju horizonata modernog društva sa više pluralizma i jačanja građana koji sada više nego ikada prije imaju pristup korisnijim informacijama. Međutim, ovakvo što se neće automatski i desiti.

Pravna nesigurnost u Internet transakcijama koja se tiče važećih zakona, dokaza i pravnih lijekova, postoji u različitim poljima zakona; npr. privatnoj, javnoj, krivičnoj ili poreskoj legislativi na različitim nivoima, kako za korisnike tako i za multinacionalne kompanije.

Vlade s pravom žele da osiguraju da se pravna zaštita društvenih i kulturnih vrijednosti nastavi i u on-line svijetu, ali regulacija globalne informatičke strukture ne smije kompromitovati postojeća ljudska prava, kao što su sloboda izražavanja i

govora. Vlade širom svijeta uvjeravaju da žele zaštititi djecu i da traže način da iskorijene štetan i ilegalan sadržaj na Internetu. Kada to rade, jako često podrivaju temeljne slobode, posebice, pravo građana da slobodno komuniciraju, pravo na slobodu izražavanja i pravo na privatnost.

Regulativa ili ne?

Regulativa vlade, samoregulacija ili kontrola korisnika

- Brojne zemlje: traže načine da kontrolišu pristup i sadržaj Interneta različitim sredstvima.
- Evropski pristup: «samoregulacija» preko kodeksa ponašanja unutar industrije
- Američki pristup: relativno visok stepen slobode: kontrola korisnika

Problem nastaje kada se informacija nalazi u drugoj zemlji, gdje se primjenjuje lokalni zakon o slobodi izražavanja i gdje država ima svoje standarde kada se radi o obscenom, nepristojnom, političkom i religioznom huščačkom materijalu. Vlade mogu pokušati regulisati ono što se proizvodi u njihovim zemljama ali bi bilo nemoguće regulisati materijal iz inostranstva. Kakva je svrha uklanjanja domaćih sadržaja koje određena država smatra neodgovarajućim kada je moguće pristupiti takvom materijalu iz ostalih dijelova svijeta? Također je moguće da građani proizvode materijal i da ga pohranjuju na inostrane domene, što dodatno komplikuje ovo pitanje. Istinska sloboda govora zahtijeva anonimnost u nekim slučajevima kako bi se zaštitio autor, i vlade koje su uvele zahtjeve za ličnom identifikacijom pri korištenju Interneta također poriču veliki broj osnovnih prava svojih građana.

Pojavile su se tenzije u vezi sa pitanjima kao što su: da li država ima jurisdikciju nad Internet aktivnostima koje su nastale u drugim zemljama; da li je regulativa sadržaja kao što su govor mržnje i pornografija odgovarajuća; kakva zaštita privatnosti se može primijeniti i ko dobija prostor u primarnoj virtualnoj nekretnini kao što je npr. dot-com. Uz to, problemi nastali nakon 11. septembra vezani za sigurnost umreženog svijeta dovode u pitanje mudrost držanja vlade po strani u odnosu na informacijski superautoput.

Međunarodni principi slobode izražavanja i ustavi mnogih država koji štite slobodu izražavanja prepoznaju da regulacija bilo kojeg medija mora biti zasnovana na specifičnim karakteristikama medija. Emitovanje je licencirano zbog toga što zavisi od ograničenih resursa radio frekventnog spektra, kako bi se spriječile smetnje i zato što su televizija i radio dostupni djeci koja mogu mijenjati kanale na TV i radiju. Zbog ovih faktora, prihvaćeno je da mediji za emitovanje moraju biti licencirani i da sadržaj ovih medija može biti usko regulisan kako bi služio specifičnim državnim ciljevima

Internet, s druge strane, nema kakarakteristike koje podržavaju takvu regulaciju. Internet nije tehnički ograničen nedovoljnim resursima radio-frekventnog spektra, pa stoga mogućnost govora nije time limitirana. Svako ko želi da govori na Internetu to može i uraditi. Ne postoji problem tehničkih smetnji. Regulativa emitovanja je uslovljena potrebom regulisanja tih nekoliko jedinica koje su dobile rijetke dozvole. Nasuprot tome, na Internetu bilo ko može biti izdavač.

Sigurno može postojati mnogo razloga da se reguliše Internet, ali postavlja se pitanje koliko je načina da se to uradi. Zaštita moralnih standarda zajednice, zaštita djece,

sprečavanje protoka različitog ilegalnog materijala - ovi i mnogi drugi razlozi te vrste podržavaju regulaciju Interneta. Također, ne postoji niti jedan set standarda koji su odgovarajući za većinu ljudi, pojedinci moraju da izaberu svoju sopstvenu kontrolu pristupa dok koriste mrežu.

Bez obzira na sve, Internet predstavlja izazov skoro svim tradicionalnim načinima regulacije sredstava za komunikaciju. Manje-više je nemoguće kontrolisati milionske interakcije jedan-na-jedan. Sve je izglednije da više nije pitanje da li će regulative biti, nego kakva vrsta kontrole će se pojaviti u određenom području. U nekoliko posljednjih godina, kreatori politike sa obje strane Atlantika su razmatrali različite alternative regulative. Sjedinjene Američke Države smatraju evropske regulativne inicijative intervenističkim i prestrogim, dok Evropljani optužuju vladu Sjedinjenih država za inertnost i prekomjerno oslanjanje na tržišne mehanizme. **Ove dimenzije u suštini predstavljaju dvije idealno-tipične slike samoregulacije: pravnu samoregulaciju u Sjedinjenim državama i koordiniranu samoregulaciju u Evropi.**

Važno pitanje je kako država utiče na proces samoregulacije. Zadaci, koji su prethodno bili ograničeni na velike medijske konglomerate su izvodljivi i za pojedinca sa personalnim računom. Ovaj revolucionarni oblik Interneta, na žalost, daje mogućnost onima koji žele da šire ilegalni govor na istoj platformi koja stvara društveno odgovorne članove *cyber* zajednice. Pored toga, govoru koji je možda zabranjen u jednoj državi (npr. nacistička propaganda u Njemačkoj) se lako može pristupiti preko stranica iz drugih država gdje takav govor nije ilegalan, što dovodi u pitanje kapacitet postojećih teritorijalnih zakona koji se bave kršenjem državnog zakona o slobodi govora.

Drugo pitanje je ko je urednik zadužen za sadržaj koji se distribuira putem Interneta? Regulativa slobode izražavanja u Sjedinjenim državama se bavila pitanjima opscenih radnji. Dvije kategorije su regulisane: opsceni govor koji je nedozvoljen za sve članove društva (npr. dječija pornografija) i nepristojni govor koji se smatra krivičnim djelom samo pod određenim okolnostima. Iako se ta standardizacija opscenosti razlikuje u Evropskoj Uniji, dvije osnovne podjele se slično koriste. Pored toga, mnoge evropske države regulišu govor mržnje.

Jako je teško, čak možda i nemoguće, postići međunarodni dogovor tamo gdje je nacionalna osjetljivost različita. Jedan od primjera je odbijanje američkog suda 2001. godine da nametne francusku presudu protiv Yahoo!^[4] koji je dopustio francuskim *browserima* da posjećuju on-line aukciju u vezi sa nacističkim simbolima. Drugi primjer je slučaj Napster^[5]. Grupa produkcijskih kompanija je uspjela da zatvori Napster zbog kršenja autorskih prava 2002. godine. Ali kada su predstavili drugi slučaj servisa za razmjenu fajlova, Kazaa^[6] pred sudom krajem prošle godine, otkrili su da je Sharman Networks, distributer softvera, smješten na južnopacifičkom ostrvu Vanautu, a da se njime upravlja iz Australije; njegovi kompjuterski serveri se nalaze u Danskoj; misli se da su izvorni kodovi pohranjeni u Estoniji; a njegovi kreatori koji još uvijek kontrolišu tehnologiju, žive u Holandiji. Servis ima 60 miliona korisnika u preko 150 država. Čak i da američki sud presudi protiv Kazaa, neće biti u mogućnosti da provede svoju odluku.

U nekim zemljama vlada samostalno donosi određene mjere kako bi regulisala Internet, u formi zakona ili jedinstvenog seta ograničenja komunikacija za sve

odrasle. Osim ovog nivoa regulative, postoje agencije u svijetu koje se bave ovim poslom. Ove agencije također pokušavaju da riješe pitanja na koji način nametnuti ova ograničenja kako bi spriječili da djeca imaju pristup neodgovarajućem materijalu na mreži. Oznake pogodnosti i sistemi filtriranja u komunikacijama putem mreže mogu doprinijeti tome da odrasli kontrolišu pristup djece neodgovarajućem materijalu. Neki vide Internet kao vrstu medija, iako je on kompleksniji od toga, pa je samim tim i regulativa u vezi s njim mnogo kompleksnija.

U razumijevanju regulacionih dilema u vezi sa sadržajem, važno je napraviti razliku između ilegalnog sadržaja kao što je dječija pornografija i sadržaja koji je legalan, ali koji može biti štetan ako je dozvoljen pristup maloljetnicima, na primjer pornografija za odrasle. Često su ove dvije kategorije pomiješane, zbog toga se i sam sadržaj krivičnog zakona u borbi protiv na primjer dječije pornografije miješa sa moralnim principima u borbi protiv legalnih sadržaja koji mogu biti štetni za maloljetnike.

Danas, pristup Internetu znači da su dani potpune kontrole završeni, čak i u zemljama gdje je represija zaštitni znak vlada. Na primjer, Human Rights Watch^[7] je nedavno objavio izvještaj o događajima u Maleziji, kada je dugogodišnji vladar Mahathir zatvorio svog zamjenika i zaustavio medijsko pokrivanje tih događanja. Više od 17.000 ulazaka iz Malezije je registrovano na **njihovoj** web stranici, tražeći informacije o tome šta se dešavalo u njihovom vlastitom glavnom gradu. Kadgod su oni koji su imali pristup kompjuteru prikupili informacije te informacije se nisu prenosile u svijet nego uglavnom od usta do usta. Mahathir nije više mogao kontrolisati ono što su njegovi ljudi znali, zbog toga nije mogao kontrolisati niti rezultat onoga što su oni mislili da znaju. Informacije putuju od jedne do druge strane globusa brzinom treptaja oka.

Argumenti protiv regulisanja Interneta

John Perry je izdao «Deklaraciju o nezavisnosti *cyber* prostora» 1996. godine, dokument čiji su uvodne riječi: *Vlade industrijskog svijeta, vi posustali giganti mesa i čelika, ja dolazim iz cyber prostora, novog doma razuma. U ime budućnosti, molim vas iz prošlosti da nas ostavite na miru. Niste dobrodošli, nemate suvereniteta tamo gdje se mi okupljamo... ne znate našu kulturu našu etiku, ili naše nepisane kodekse koji su već donijeli više reda u društvo nego što bi vi mogli uvodeći vaše naredbe*^[8]

Riječi Perry Barlowa sadrže demokratske aspiracije u mogućnostima razmjene ideja i informacija bez miješanja cenzure.

Naredna tri argumenta najbolje staju u odbranu protiv buduće regulacije Interneta:

- Postojanje različitih međunarodnih i kulturnih standarda pristojnosti.
- Nijedna državna ili globalna vlast nema isključivo pravo da nametne paket standarda za globalni Internet sistem.
- Nesputan protok informacija sprečava one koje imaju moć da ih zloupotrebjavaju bez velike medijske eksponiranosti.
- Veoma je teško provoditi regulaciju Interneta.

Čak i ono što je prihvatljivo među pojedinim narodima može da varira iz krajnosti u krajnost. Esther Dyson^[9], direktor Electronic Frontier Foundation, kaže: *Vlade se ne*

trebaju baviti kontrolom onoga što ljudi vide» Zar ne znate što je najbolje za vašu (vlastitu) djecu?» pita se ona. Spoznaja pojedinca o tome šta je pristojno određuje skalu. Ako imamo vladu koja odlučuje o tome što je prihvatljivo je isto što i dozvoliti društveno-ekonomskoj i političkoj eliti, koja ne predstavljaju interese svojih prosječnih građana, da ozakoni svoje aršine dobrog i lošeg. Ovi jedinstveni prikazi nove tehnologije, ako su pravilno podržani, mogu njegovati slobodu izražavanja koja je esencijalna za demokratiju i građansko društvo na načine koji su prije bili nemogući.

Dobro uspostavljen kostur međunarodnog zakona štiti pravo na slobodu izražavanja. Različita ljudska prava su razvodnjena izuzecima i to može dovesti do njihovog otežanog sprovođenja. Osim toga, nisu sve države strane potpisnice obavezujućih sporazuma o ljudskim pravima. Ali međunarodna legislativa iz oblasti ljudskih prava je nesumnjivo unaprijedila razloge za slobodu izražavanja i nesumnjivo se može primjeniti na Internet i druge digitalne medije. Posmatrajući jezik međunarodnih i regionalnih dokumenata u širem smislu, nema sumnje da vladine mjere za kontrolu Interneta predstavljaju izazov po međunarodnom pravu. Dakle, postoji potreba među korisnicima i kompanijama za pravnom sigurnosti na globalnom nivou a koja se tiče istinskih i proceduralnih pravila za Internet transakcije.

Bivši američki predsjednik Bill Clinton je rekao da je pokušaj kontrolisanja sadržaja Interneta kao *«pokušaj da se Jell-O prikuca uz zid. (Menon, K. 2000)»* To je jednostavno jako teško za izvesti u ovom trenutku. Postoje alternative za ljude, kao što su roditelji, koji žele da zaštite svoju djecu od loših stvari na mreži. Postoje programi za filtriranje koji mogu pomoći po ovom pitanju. *Kategorizacija materijala sa Interneta po pogodnosti je mnogo teže nego u filmskoj industriji, koja ima takvu politiku. Iako je moguće iznaći sistem koji precizno rangira sadržaj i prevodi ga na međunarodnom nivou, još uvijek postoji problem globalnog sprovođenja istog. «Kako će neko ubijediti ljude u Francuskoj, Pakistanu ili Guamu da treba da označe svoje stranice sa standardnim oznakama? Kako održavati red na stranicama na 100 različitih jezika? I šta ako oni ne žele da igraju po pravilima?» (D'Amico, M.L. 1999).* Govoreći društvenim, političkim i tehnološkim terminima nije nemoguće sprovesti bilo koji sistem regulative ili cenzure prihvaćen na globalnom ili državnom nivou.

Zaštita djece na Internetu

Zaštita djece na Internetu nije stvar cenzure ili slobode izražavanja. To je pitanje sigurnosti. Stvaranje sigurnog on-line okruženja za djecu mora očuvati i poboljšati osnovne slobode, kao što su sloboda izražavanja, sloboda informisanja i pravo na privatnost, dok u isto vrijeme osiguravaju svoje pravo na zaštitu od štetnih i ilegalnih materijala.

Borba protiv pedofilije i dječije pornografije na Internetu zahtjeva koaliciju snaga koje uključuju djecu, industriju, kreatore politike, pedagoge i roditelje kako bi obezbijedili da su korisnici svjesni potencijalne opasnosti i da imaju na raspolaganju neophodna sredstva za borbu protiv ovih prijetnji.

Seksualno zlostavljanje djece je možda stari zločin, ali je Internet pružio nova sredstva pristupa, zamjene, prodaje i distribucije slika ovakvog zlostavljanja. Porast upotrebe Interneta i brzi razvoj tehnologije, kao što je mogućnost prenosa slika preko

mobilnih telefona, vjerovatno će povećati stepen problema. Uzimajući u obzir da Internet ne poznaje geografske granice, ni jedna zemlja ne može samostalno rješavati ovaj problem. Partnerstvo je potrebno ne samo u jednoj zemlji, nego i između država. Međunarodna saradnja između, recimo, organa unutrašnjih poslova, pružalaca internet usluga (ISP), organizacija za zaštitu djece i političara može spriječiti da takve slike budu slobodno dostupne na Internetu, a takođe će pomoći i da se otkriju, identifikuju i sudski gone oni koji prave, distribuiraju i gledaju takve slike.

Internet i digitalna fotografija su omogućili kućnu produkciju materijala i distribuciju putem programa za razmjenu datoteka, newsgrupa, emaila i websajtova. Internet također zbližava pedofile, pružajući mrežu koja osnažuje njihovo ponašanje omogućavajući određeno uvezivanje pedofila i onih koji zlostavljaju djecu za međusobnu interakciju na vrlo profinjen način putem dobro ustrojenih, hijerarhijskih, globalnih, visoko sigurnosno svjesnih i IT obrazovanih grupa. Internet također pruža priliku za potencijalne osobe koje zlostavljaju djecu da "vrbuju" djecu na nevidljiv način putem online chat soba (obično se predstavljajući kao djeca sličnih godina).

Slučaj UK

Otac Adrian McLeish, 45, se izjasnio krivim po osnovi 12 tački optužbe za napad i priznato posjedovanje i distribuciju pornografskih slika djece. Tužiocima su tvrdili da je otac McLeish prikupio veliku kolekciju ilegalnih slika na svoja četiri kompjutera pošto ih je primio od ostalih pedofila sa Interneta. Policija je uhapsila oca McLeisha nakon upada u njegov župni ured koji je uslijedio nakon pretresa kuće jednog drugog pedofila i pronalaska 37 kontakt brojeva na internetu. Jedan od brojeva ga je povezo sa pedofilskom mrežom.

Yaman Akdeniz^[10] u svom pregledu regulacije pornografije i dječije pornografije na Internetu zagovara da ne postoji utvrđena definicija pornografije u multinacionalnom okruženju kao što je Internet. Kulturne, moralne i pravne varijacije diljem svijeta čine teškim definisanje "pornografskog sadržaja" u globalnom društvu. On zagovara dva različita problema u sklopu jednog konteksta: regulisanje štetnog sadržaja kao što je pornografija i regulisanje ilegalnog sadržaja kao što je dječija pornografija. Izbjegava svako spajanje ova dva pitanja, zagovarajući da "svaka regulatorna aktivnost s namjerom da zaštiti određenu grupu ljudi, kao što su djeca, ne bi trebala da ima oblik bezuslovne zabrane korištenja Interneta za distribuciju određenog sadržaja koji je slobodno dostupan odraslima u drugim medijima". Akdeniz predlaže rješenje za regulaciju pornografskog sadržaja na Internetu. Ovo "*može uključivati on-line korisnike, ISP-ove, kodeks ponašanja, samoregulirajuća tijela, tehnička rješenja, vladu i Evropsku uniju u skoroj budućnosti*".

Mehanizmi roditeljske kontrole (kategorizacija i filtriranje) su sredstva koja omogućavaju roditeljima da unaprijede sigurniju upotrebu Interneta za njihovu djecu. Podržavaju se brojni različiti tehnički pristupi.

Stvaranje međunarodnog samooznačavajućeg sistema je promovisala ICRA^[11]. Ovaj projekt će se izgraditi na osnovu postojećeg rada na etiketiranju sadržaja koje je

osmislio RSACi, i rezultati ranijih pripremnih konsultacija napravljenih uz podršku EU putem INCORE studije^[12].

Drugi projekti će se osvrnuti na pitanja putem unapređenja postojećih filtera, nezavisno rangiranje sajtova za vjerodostojnost i eksperimentisanje sa primjenom semantike za izgradnju poboljšanog sistema etiketiranje i filtera.

Porast broja web stranica mržnje, pedofilije i rasizma je stvorio veliku kontraverzu u ovoj raspravi i postoji mnogo sajtova posvećenih postizanju cilja da Internet bude sigurniji za javnu upotrebu. Porast softvera za blokiranje, [Net Nanny](#)^[13] i ostali kojima je cilj da zaštite djecu filtrirajući sajtove koji sadrže uvredljive riječi, rečenice i slike. Softver radi na način da pregleda sadržaj stranice prije njihovog prikazivanja i ako stranica sadrži riječi koje su zabranjene neće dozvoliti da bude prikazan. Softver također ima stalno ažuriranu listu web stranica koje su zabranjene zbog njihovog sadržaja, kao i listu email adresa koje su zabranjene. Ovakav način blokiranja može na prvi pogled izgledati dobar i odgovoran, ali blokirajući softver je bitno manjkav i sada postaje više od čiste cenzure roditelja i vlade. Mnoge biblioteke, škole i druga mjesta koja nude Internet pristup koriste ovakvu vrstu softverskih proizvoda da ograniče vrste stranice koje mogu biti pogledane. Problem je što stranice koje su možda obrazovne po prirodi ili korisne, također budu blokirane zbog sadržavanja zabranjenih riječi.

Moje mišljenje je da vrijednost Interneta i njegove sposobnosti da spaja udaljene ljude i pomaže im da prevaziđu svoje krize ogromna. Protivnici slobode govora predlažu da mi kao odrasli ne možemo sami praviti izbor onoga što smatramo neprikladnim sadržajem bilo za nas ili djecu o kojoj brinemo.

Filtriranje, etiketiranje, rejting, blokiranje

Tehnološki odgovor za stvaranje softvera za filtriranje, koji bi se instalirao u kompjutere krajnjih korisnika, bio je neizbježan pokušaj da se ponovo stvore ograničavajući mehanizmi, koji su postojali u tradicionalnijim medijima. Međutim, globalna priroda Interneta onemogućava postavljanje ograničenja za bilo koji vremenski period u toku dana. Softver za filtriranje Interneta je bio široko pozdravljen kao sredstvo blokiranja pristupa djece sadržajima koji mogu biti štetni za njihov razvoj. Postoje dvije osnovne strategije za blokiranje stranica: nametnuto blokiranje i blokiranje na zahtjev. Kod nametnutog blokiranja, vlada izdaje naređenje da se blokiraju određene stranice širom zemlje. Ovo se može uraditi putem državnog proxy-a^[14]. U takvim slučajevima, proxy je konfigurisan tako da odbije svaki zahtjev za stranicu koja se poklapa sa određenim kriterijima (na crnoj listi). Saudijska Arabija, na primjer, rutinski blokira sve strane stranice u vezi sa seksom i politikom. Kina, opet, blokira stranice na osnovu njihovog IP broja. Australija je primijenila sistem blokiranja specifičnih državnih stranica, ali ne blokira međunarodne. U Njemačkoj, pokrajina Vestfalija je naredila ISP-ovima i univerzitetima da blokiraju pristup određenim stranicama (uglavnom, ali ne isključivo, neonacističkim stranicama). U Sjedinjenim Državama, javno finansirane škole i biblioteke su obavezne da blokiraju stranice za koje se smatra da ne odgovaraju djeci i tinejdžerima.

Dok upotreba sredstava za filtriranje, etiketiranje i rejting postavlja ozbiljna pitanja u vezi s slobodom izražavanja, i Vrhovni sud Sjedinjenih Država i Evropska Komisija

su se oslonili na činjenicu dostupnosti softvera za filtriranje kao na razlog da se ne nastavlja sa vladinom cenzurom.

U nekim kontekstima, korisnički kontrolisana priroda Interneta čini vladinu kontrolu nepotrebnom zbog toga što kontrola od strane korisnika nudi alternativna sredstva za postizanje određenih ciljeva. Mnoge od predloženih vladinih kontrola sadržaja na Internetu, postavljene su u ime zaštite djece od sadržaja koji su dozvoljeni za odrasle.

Vladine zabrane informacija za koje se smatra da su štetne za maloljetnike, mogu rezultirati time da iste te informacije postanu nedostupne za odrasle koji imaju pravo da ih vide. Primjena on-line cenzure u demokratskoj državi je neuporedivo komplikovanija, i do sada postoji svega nekoliko uspješnih pokušaja u tome. Australija ima najsveobuhvatniji sistem cenzure od ostalih demokratskih država s obzirom na to da je primjenjivala «Nacrt amandmana na usluge emitovanja (Online usluge) 1999». Problem sa cenzurom u Australiji je očigledan; primjenjuje se samo na lokalni sadržaj s obzirom na to da Australija nema jurisdikcije ili tehnologije da primijeni cenzuru informacija koje se čuvaju izvan zemlje. Vlada promoviše upotrebu komercijalnog softwera za filtriranje u ovu svrhu.

S druge strane, blokiranje na zahtjev je dobrovoljno. Ovdje argumenti prihvataju da je softver za filtriranje dostupan korisnicima. Porodice ga mogu koristiti ukoliko žele. Ukoliko bi vlada zahtijevala od porodica da ga koriste, to bi uspostavilo nedopustivu cenzuru i vjerovatno narušilo ostale principe ljudskih prava. Ali, vrijednosti koje navodno promoviše vladina cenzura u području zaštite djece, već se reflektuju u proizvodima dostupnim krajnjem korisniku. Međutim, jedinstvena priroda kontrole Interneta od strane korisnika, čini vladinu kontrolu nepotrebnom u ovu svrhu jer su roditelji u boljoj poziciji od vlade da kontrolišu ono što njihova djeca gledaju: uz pomoć nadgledanja, treninga i, ukoliko to izaberu, korištenjem softwera za filtriranje.

Samoregulacija

Samoregulacija znači da je industriji dodijeljena glavna uloga u uređivanju sadržaja koji nije očigledno ilegalan i stoga nije direktno kažnjiv, te se unutar industrije treba postići sporazum o tome kako djelovati u slučaju da pristignu prigovori na web stranice. Samoregulacija takođe može biti opisana kao situacija gdje govor reguliše privatna komercijalna kompanija, prije nego da to radi javno statutarno tijelo. Od industrije se traži da razvije, po mogućnosti u saradnji sa interesnim grupama korisnika (kao što su organizacije za slobode i privatnost građana), pravila za prihvatljivu upotrebu, kao i kodekse ponašanja i procedure za uklanjanje i suspenziju spornih stranica. Kategorije standarda koje su spomenute kao područja gdje bi trebala biti promovisana samoregulacija jesu: dječija pornografija, pornografija, nasilje, rasizam i govor mržnje.

Organizacije kao što su Internet Hotline Against Child Pornography (Internet vruća linija protiv dječije pornografije) u Nizozemskoj, Internet Watch Foundation (Fondacija za nadgledanje Interneta) u VB, CyberTipline u SAD, i Australian Broadcasting Authority (Australijska agencija za emitovanje) u Australiji, razlikuju se u metodama i namjerama koje navode, ali sve one preporučuju uklanjanje sadržaja

bilo ISP-ovima ili direktno pružateljima sadržaja, preskačući odgovarajuće sudske procese.^[15]

Vjerovatno je dječija pornografija vrsta sadržaja koja je najčešće predmet samoregulacije iz prostog razloga što ljude, u kojoj god zemlji da žive, postojanje dječije pornografije tako užasava da postoji vrlo malo ili nimalo primjedbi na metode koje se koriste u regulaciji takvog sadržaja.

Jedan argument tvrdi da je samoregulacija koju biraju pojedinci korisnici, kao što je filtriranje, poželjnija od krivičnih kazni koje direktno ograničavaju određene vrste govora. Međutim, postoji osnovni nedostatak ovog argumenta, kao što ističe američki pravni teoretičar Lawrence Lessing. Lessing kaže da samo kada su nametnuti regulatorni zahtjevi «*nametnuti od strane države*», «*ovi zahtjevi... mogu biti testirani u smislu ustavnosti*». On nastavlja da objašnjava opasnosti «*netransparentne*» regulacije: «*ukoliko postoji govor koji je vlada zainteresovana da kontroliše, kontrola treba da bude očigledna za korisnike. Samo kada je regulacija transparentna, moguće je politički odgovor*»

Evropska debata o sadržaju Interneta, započela je u novembru 1995. godine, kada je bavarska policija pretražila ured vodećeg ISP-a, CompuServea, tražeći dokaz o kriminalnoj aktivnosti koja krši njemačke zakonske odredbe u vezi opscenosti. CompuServe tvrdi da im je tužilaštvo prijetilo ukoliko ne blokiraju pristup određenim potencijalno kriminalnim chat stranicama. U decembru 1995. godine, CompuServe je, u nedostatku tehnologije za selektivno blokiranje, zabranio pristup prema oko 200 chat grupa (sve stranice sa seksualnim prefiksom u naslovu) za svih četiri miliona pretplatnika širom svijeta. Ignorišući tvrdnje CompuServea da oni ne mogu biti odgovorni kada treća strana postavi postove na njihov server, bavarska vlada je podnijela tužbu protiv izvršnog direktora CompuServe Deutschland, Felixa Somma. Bavarski sud je osudio Somma na dvije godine zatvora uslovno, i 100,000 DM novčane kazne zbog distribuiranja nelegalne pornografije.

Tragom njemačkog slučaja, druge zemlje članice Evropske Unije, uključujući Francusku, Belgiju i Veliku Britaniju, počele su uspostavljanje regulacije sadržaja. Francuska je, 1996. godine, podigla svoju prvu tužbu u vezi sa Internetom, dok je prva organizacija za praćenje sadržaja na Internetu u Evropi, Internet Watch Foundation (IWF), osnovana u Engleskoj.

Interesantna hibridna varijanta je upotrijebljena od strane Scientology^[16] (Scientologija). Kult je razvio svoju sopstvenu verziju paketa censorware^[17] koji, na korisničkom kraju, blokira sve stranice koje kritikuju Scientologiju. Kritičari kulta su nazvali ovo cenzorsko posmatranje *Scientositter*, po paketu čiji derivat on predstavlja: *Cybersitter*. *Scienositter* je imao jednu neočekivanu karakteristiku: bio je nametnut članovima kulta bez njihovog znanja. Scientologija im je prodala paket kako bi stvorila instant «*individualizirane*» web stranice za preobraćenje; program je tajno instalirao *Scientositter*, sprečavajući ove članove – bez njihovog pristanka – da vide stranice koje scientolozi smatraju neprikladnima zbog toga što oponiraju gledištima organizacije.

Sada skoro sva evropska državna i nad-državna vladina i zvanična savjetodavna tijela promovišu samoregulaciju. Vijeće Evrope, na primjer, tvrdi da *'međunarodna koordinacija takođe treba da uključi industriju, koju bi trebalo ohrabriti da razvije kodekse ponašanja i šeme samoregulacije. Ova koordinacija je od suštinskog značaja*

kako bi se garantovala zaštita maloljetnika od sadržaja koji nije striktno nelegalan, ali može biti štetan i opasan za njihov lični razvoj, u okruženju gdje tradicionalni načini kontrole pristupa (na primjer watershed) ne funkcionišu.'

U polju medija, samoregulacija od strane novinara ili medijskih profesionalaca ima dugu tradiciju. Takva samoregulacija uspostavlja dobrovoljno pridržavanje profesionalnih etičkih standarda. Kršenje ovih standarda ne predstavlja i kršenje zakona, ali jeste pokriveno pravom na slobodu izražavanja, kao što je zagarantovano članom 10, Evropske konvencije o ljudskim pravima.^[18]

Jedan argument tvrdi da je samoregulacija koju biraju pojedinci korisnici, kao što je filtriranje, poželjnija od krivičnih kazni koje direktno ograničavaju određene vrste govora. Ovu diskusiju je potvrdila American Civil Liberties Union 1997. godine, u svom pamfletu «Fahrenheit 451.2: Da li Cyberspace gori?», u kojem se navodi da su «programi za blokiranje koji se zasnivaju na korisniku.... mnogo poželjniji sa svaki statut koji nameće krivične kazne za govor na Internetu».

Dijelovi Internet industrije su takođe uspostavili dobrovoljne kodekse ponašanja, a odnosni uticaj Plana aktivnosti se najvjerojatnije može osjetiti među zemljama članicama Evropske Unije.

Samoregulacija ne može funkcionisati bez podrške javnih vlasti, bilo da se jednostavno ne miješaju u procese samoregulacije, bilo da odobre ili ratifikuju samoregulacione kodekse i daju im podršku kroz primjenu. Postoje jasne granice onoga što se može postići samoregulacijom. Proces sam po sebi ne može garantovati da će distributeri dječije pornografije biti uhvaćeni i kažnjeni, iako samoregulacioni mehanizmi mogu pomoći da se osigura da kriminalci ne mogu koristiti Internet bez rizika od kazne. Vlada treba da, kroz edukaciju i javne informacije, poveća svijest među korisnicima. Da bi bili efikasni, kodeksi ponašanja moraju biti proizvod i biti primijenjeni od strane samoregulacijskih agencija. Takve agencije moraju biti široko reprezentativne i dostupne svim relevantnim stranama. Efikasna samoregulacija zahtijeva aktivne konsultacije sa korisnicima i građanima. Bez uključenja korisnika mehanizmi samoregulacije neće tačno reflektovati potrebe korisnika, neće biti efikasni u dostavi standarda koje promovišu, i neće uspjeti da stvore povjerenje.

Zagovornici slobode govora sugerišu da svaka vrsta izražavanja vrijedi i da treba da bude dozvoljena, dok oponenti sugerišu da je to ohrabivanje nemoralnosti i nelegalnih aktivnosti i ponašanja.

Zaključci

Internet postavlja izazove pred skoro svaki aspekt tradicionalnih načina regulacije komunikacijskih medija. Manje-više je nemoguće kontrolisati mnoge milione jedana-jedan interakcija i, posmatrajući Internet kao infrastrukturu, postoje mnogi novi izazovi koje treba prihvatiti. Debata o slobodnom govoru na Internetu pokazuje nekoliko stvari. Prva i najvažnija je ta da efikasna cenzura ne funkcionise sve dok vlada poštuje ljudska prava. Poduzimanje pravnih akcija protiv nelegalnog materijala može biti manje više teško, zavisno od mjesta na kojem je materijal fizički smješten.

Glavni cilj bi trebalo da bude identifikovanje i pronalaženje rješenja za potencijalne prijetnje slobodnom protoku informacija i slobodi medija na Internetu.

Kada je riječ o određenim pitanjima, kao što su dječija pornografija i terorizam, saradnja je već realnost. Veoma je malo vjerovatno da će različiti narodi naći zajedničku platformu kada se radi o nepristojnosti i opscenosti, s obzirom na to da su kulturološke vrijednosti i demokratske tradicije suviše različite za takvo rješenje. Nelegalan sadržaj mora biti sudski gonjen u zemlji svog porijekla, ali sva legislativa i aktivnost na primjeni zakona mora jasno biti usmjerena na nelegalan sadržaj, a ne na infrastrukturu samog Interneta.

Niti jedan pristup, koji se oslanja na jednu vrstu ili jednu grupu učesnika, ne može pružiti rješenje pitanja sadržaja u okruženju koje se mijenja kao što to radi Internet. Da bi odgovor javnosti bio efikasan, on mora biti integrisan, sistematičan i dinamičan, osjetljiv na potrebe javnosti i različitosti među narodima unutar okvira koji ohrabruje aktivnu komunikaciju. Samo takav sistematičan pristup – koji dovodi tehnološki potencijal zajedno sa energijom i kapacitetima vlade, Internet industrije i građanstva – može obećati uspjeh u ispunjavanju onoga što često izgleda kao da ima konkurentske ciljeve. S obzirom na globalnu i bezgraničnu arhitekturu Interneta, takav sistematičan pristup zahtijeva ne samo saradnju na državnom i regionalnom nivou, već njegov opseg mora biti međunarodnog karaktera. Sveukupni najbolji tehnički način da se zaustave neželjeni podaci jeste dobrovoljno korištenje softvera za blokiranje i etiketiranje. To je, ujedno, i najdemokratskija alternativa. Pojedinaac odlučuje šta želi ili ne želi vidjeti, a ne političari. U modernom demokratskom i civilizovanom društvu, sami građani treba da odlučuju o tome čemu na Internetu žele da imaju pristupa, kao što je i pravo na širenje i primanje informacija osnovno ljudsko pravo.

Svaka zemlja koja pokušava da konkuriše za zahtjeve Internet registracije dizajnirane za tradicionalne medije, najvjerovatnije će omesti razvoj Interneta i ograničiti učešće svog naroda u informatičkoj ekonomiji, i drugim aspektima informatičkog društva i slobode izražavanja. Cenzura je generalno neprihvatljiva i treba da se izbjegne gdje god je to moguće. Dječija pornografija je ekstreman primjer i već postoji dovoljno legislative koja se bavi onima koji pokušavaju da proizvedu, distribuiraju ili gledaju takav materijal. Drugi oblici govora mogu takođe biti istinski uvredljivi, ali jedini način na koji društvo može da ih rješava jeste da im bude izloženo i da se bori s njima. U suprotnom, ove grupe su dovedene u podzemlje i postaju žrtve.

Kada Mill govori o slobodi štampe, on je bio zabrinut za prvobitni i najmoćniji organ medija u to vrijeme, štampane medije. U sadašnje vrijeme, Mill bi se najvjerovatnije bavio sprečavanjem cenzure Interneta. Čak i ako se uzmu u obzir ekstremni problemi koji okružuju slobodu govora, cenzura Interneta bi bila manje-više nemoguća. Internet dozvoljava građanima da kritikuju svoju vladu, kao i da distribuiraju vijesti i informacije bez represalija od strane države. Pružaoci Internet usluga su sigurno pogrešna adresa za odluku o tome šta se može, a šta ne može plasirati na Internet. Postoji već previše kontrole ove nove tehnologije od strane veliki biznisa koja ih, pri tom, ne pravi porotom i sudijama svog sadržaja na Internetu. U svakom slučaju je ogromna količina informacija koju ISP-ovi dozvoljavaju da bude objavljena takva, da da bi zabranjivanje određenih web stranica bilo manje-više nemoguće. Posebno, registracija ili izdavanje dozvole za web stranice je i nepotrebna i nekompatibilna sa jedinstvenim karakteristikama Interneta: otvoren, globalni, koji ne zavisi od oskudnog spektra, i koji predstavlja neznatnu barijeru potencijalnim objavljivačima.

Treba poduzeti akciju kako bi se redukovala prijetnja društvenoj koheziji stvaranjem podjele između zemalja, regija i zajednica sa ili bez pristupa novim tehnologijama.

Veoma je važno imati koordiniran pristup politici, saradnju među vladama, privatnim sektorom i civilnim društvom u elaboriranju i primjeni e-strategija. Osnovno poznavanje Interneta mora biti prvenstveni obrazovni cilj u školama, dok za odrasle treba organizovati kurseve za obučavanje.

Ove strategije treba da uključe uspostavljanje stabilnog pravnog i regulatornog okvira za investiranje, natjecanje i inovacije, kao i razvoj infrastrukture i usluga koje će svim građanima donijeti koristi od Informatičkog društva.

---

^[9] Global Reach Internet Statistics, www.greach.com/globstats/. Konsultovano 01.03.2003.

^[10] Ovo je uprkos ozbiljnoj zabrinutosti o rasizmu na Internetu, kao što je ilustrirao Michael Whine u svom istraživanju (1997.g.) o njegovoj upotrebi od strane radikalnih desničarskih ekstremista. Izrazio je zabrinutost da takvi ekstremisti koriste nove medije kako bi izbjegli sankcije za rasističku propagandu u mnogim zemljama, nudeći im "neslućene mogućnosti" (1997:209). Materijal za pobijanje holokausta sada ima svoje newsgrupe, on navodi, i rasističke video igre se promoviraju (kao što je "Menadžer koncentracionog logora"), od kojih su neke dospjele u ruke djece. (1997:214, 220). Kao potencijalno područje ilegalnog sadržaja, rasistički sadržaj pokazuje veliku raznovrsnost u smislu pravnih okvira država članica. Na primjer, publikacija *Mein Kampf* ili revizionizam (npr. poricanje holokausta) su zabranjeni u nekim državama članicama, npr. Njemačkoj, ali ne i u drugima (Komisija, 1996a: bilješka 7).

^[11] Kodeksi i ostali zakoni o cyber prostoru, Lawrence Lessig, New York: basic Books, 1999, p30

^[12] UEJF i Licra protiv Yahoo!, 20. novembar 2000. godine, Br. 00/05308 (Tribunal de Grande Instance de Paris, Tužitelj, web stranica locirana u Sjedinjenim američkim državama je morala da blokira pristup francuskim korisnicima aukciji na njihovoj web stranici koja je nudila nacističke simbole.

^[13] Muzička industrija je uzvratil napad tužbom na sudu protiv Napstera i drugih kompanija kao što su Morpheus55 i Kazaa56. Napster je zatvoren ali ravnopravna tehnologija razmjene podataka se fragmentirala u veliki broj mreža koje su sve popularnije. Mnoge od ovih mreža nemaju centralnu tačku kontrole kao što je imao Napster, što onemogućava da se vodi proces protiv pojedinačnih jedinica kako bi se ove mreže zatvorile.

^[14] KaZaA media Desktop je aplikacija za ravnopravnu razmjenu fajlova na Music city network, razvijena od strane FastTrack for Consumer Empowerment. Veoma je sličan Morpheusu koji je također koristio FastTrack protokol. Mnogi su smatrali da je program Kazaa nadmoćniji u odnosu na druge programme zbog svoje selekcije fajlova i velike brzine transfera. Imajući u vidu da KaZaA koristi spyware i adware kao standardnu instalaciju zajedno sa glavnim proizvodom. Altnet software je također instaliran kao standardna postavka ali to je drugi problem koji dodjeljuje korisnikov opseg za puštanje reklama drugima.

^[15] <http://www.hrw.org/press98/bck-brif/my-index.htm>. Accessed 5/03/2003. godine

^[16] Fondacija, 8. februar 1996. godine [<http://www.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>]

^[17] Dyson "najmoćnija žena na Internetu" je predsjedavajuća Electronic Frontier Foundation, neprofitne organizacije građanskih sloboda koja promovira slobodu izražavanja i ostala prava i dužnosti Interneta.

^[18] Akdeniz, Yaman 1997. 'The Regulation of Pornography and Child Pornography on the Internet', The Journal of Information, Law and Technology Dostupo na: http://elj.warwick.ac.uk/jilt/internet/97_1akdz/default.htm [2003, 14 March]

^[19] <http://www.icra.org/about/> The Internet Content Rating Association je međunarodna, nezavisna organizacija koja opunomoćuje javnost, a posebno roditelje, da donose informisane odluke o elektronskim medijima putem otvorenog i

objektivnog etiketiranja sadržaja. ICRA-in dvojni cilj je da: zaštitu djecu od potencijalno štetnog materijala i da zaštiti slobodu govora na Internetu.

^[20] www.incore.ulst.ac.uk/home

^[21] www.netnanny.com

^[22] Mašina koja se bavi svim zahtjevima za web strane; ona djeluje kao posrednik između ličnog web browsera i web servera na Internetu.

^[23] The Internet Hotline Against Child pornography <http://www.meldpunt.org>, Internet Watch Foundation <http://www.iwf.org.uk>, CyberTipiline <http://missingkids.com/cybertip>, i Australian broadcasting Authority <http://www.aba.gov.au>.

^[24] Vidjeti Scientology Censors WWW for members <http://scn.martinobrian.com/ABUSE/>

^[25] Censorware je termin koji se koristi za opisivanje softwera za filtriranje sadržaja od strane oponentata. Ističe se da software za filtriranje sadržaja djeluje kao efikasno sredstvo za ograničavanje govora, i da mandatna instalacija softwera za filtriranje sadržaja na inicijativu vlade, jeste ekvivalent cenzuri. Censorware se često preporučuje kao rješenje problema govora mržnje na Internetu. Oponenti Censorwera ističu da ovo sredstvo ne samo da blokira neke druge sadržaje pored govora mržnje, bilo nenamjerno, ili kao dio političke namjere proizvođača softwera za filtriranje, već takođe i ne uspijevaju da blokiraju sav govor mržnje.

^[26] Vidjeti <http://conventions.coe.int/Traty/EN/treaties/Html/005.htm>